

A kétezres évek hajnalán úgy tűnt, csak idő kérdése, hogy a román színház esztétizáló arculatát átrajzolják a hajszálvékony független szférában megjelent politikai színházi alkotók. Hogy a változás nem történt meg, annak minden bizonnyal strukturális oka is van: a román támogatási rendszer lényegében nem számol a repertoárszínházon kívüli szerveződésekkel, amelyek így állandósult újrakezdésben működnek, a biztonsági műsorpolitikát folytató intézményeknek pedig eszük ágában sincs befogadni a formabontó kezdeményezéseket. Közel két évtized után Gianina Cărbunariu az egyetlen alkotó, aki ma már éves költségvetésben, évad(ok)ban és társulatban gondolkodhat mint a Piatra Neamț-i színház igazgatója. A többiek viszont a régi mókuserékben taposnak tovább. És úgy tűnik, ez az előadásaik minőségén is megmutatkozik: ami tíz éve nagyot szólt, punknak számított, például az explicit társadalompolitikai tartalom, ma kevésnek hat, az akkor friss színpadi nyelv mára megfáradt. Folytatása következik – de merre?

ALBERT MÁRIA

KŐ KÖVÖN

Színházállítás Karácsonkőn

„Ha felnőnek, a román művészek beköltöznek az állami színházakba, visszaút pedig nincs.”

Iulia POPOVICI, „Akik az alternatív színházat építik”, *Színház*, 2011. január

A Piatra Neamț-i Teatrul Tineretului, vagyis a karácsonkői Ifjúsági Színház közelmúltjának és jelenlegi állapotának feltérképezése közben az érdekelt, hogy mit is jelent a színházművészet, milyen ereje van, mi mindent mozgathat meg egy közösség életében. Kérdéseim nem feltétlenül kapnak határozott és egyértelmű választ a továbbiakban, de a rákérdezés felszabadító ereje remélhetőleg valamelyest lazít a megkövesedett elképzeléseken. Mert az Ifjúsági Színház, ahogyan ma működik, egyáltalán nem akar biztos és kizárólagos megoldásokat adni semmilyen társadalmi vagy emberi problémára. Kérdezni és megbolygatni, gondolkodásra és esetleg cselekvésre késztetni viszont annál inkább.

Piatra Neamț állandó, professzionális színháza 1958-ban kezdi tevékenységét egy olyan épületben, amely 1929 és 1947 között ugyan színháznak épült, de a különböző tulajdonosok és bérlők elképzelései szerint más-más célokra használták, működött benne mozi, munkásklub és sok minden egyéb. Az Ifjúsági Színháznak most is otthont adó épületben az 1958-

tól államilag finanszírozott profi társulattól végül 1961-ben lesz Állami Színház. Jelenlegi nevét 1967-ben kapja, amikor egy „Theater der Jugend” elnevezésű, németországi turnéről hazatérve Ion Coman intézményalapító kiharcolja a névváltoztatást.¹ Egy másik külföldi fesztiválszereplés, az 1968-as Velencei Biennálén való részvétel után születik meg a fiatalok és gyerekek számára készült színházi előadások fesztiváljának ötlete, amely fesztiválra először 1969-ben, majd 1985-ig több-kevesebb rendszerességgel, először két évente, majd négy évente kerül sor. A professzionalizáció, az intézményi konszolidálódás és profilalakítás évei nagyjából egybeesnek a román színháztörténet legizgalmasabb és legtermékenyebb korszakával, a reteatralizáció időszakával, amikor is a román színházban sajátosan új, merész és a külföldi közönség és szakmai közösség által is nagyra értékelt előadások születnek. 1989 előtt a román színházi világ a „Piatra Neamț-jelenség”-ről beszél. A nyolcvanas évek közepén azonban már csak a mindent bekebelező „Megéneklünk, Románia” Fesztivál létezhetett, az akkori kultúrpolitika nem tűrt semmilyen, a központtól kicsit is független próbálkozást, ezért az 1985-ös kiadás ön-

¹ Lásd a Teatrul Tineretului honlapján (angolul): https://www.teatrul-tineretului.ro/?page_id=16229&lang=en.

Viitorul din trecut (Múltbéli jövő)

maga paródiája lett, egyben a színház hanyatlását mutatta. A fesztivál 1992-ben indul újra, az akkor tizenöt éves Gianina Cărbunariu pedig ott van a nézők között, sőt, saját bevallása szerint ez az élmény nagyban befolyásolta későbbi karrierjét.²

2017-ben Gianina Cărbunariu sikeresen pályázik szülővárosa színházának igazgatói állására. A Neamț megyei tanács által finanszírozott intézmény azóta egyre gyakrabban kerül a színházi és közéleti érdeklődés középpontjába, és talán egy újabb „jelenségről” is beszélhetünk. Szabadúszó különutasként Cărbunariu addigra megjárta már az alternatív és független színházi alkotás különböző útvonalait – Romániában többször is felkavarta a színházi állóvizet, de igazi szakmai elismerést sikeres nemzetközi szereplésével és külföldi rendezéseivel ért el. Nyilatkozataiban, díjátvételeikor elmondott beszédeiben, minden megszólalásában következetesen a radikális megújulást sürgeti, olyan plasztikus fogalmazásban, mint hogy „a román színháznak egy *shut down*ra és *restart*ra

van szüksége”.³ Nem kimondottan a múlt vagy a hagyományok iránt érdeklődő színházcsináló szavai ezek. A kikapcsolás és újrakezdés mintha a múlttal való szakításra utalna. És mégis, Cărbunariu eddigi igazgatói működése nem csupán a múlt iránti érdeklődésről tanúskodik, hanem azt is megmutatja, miért feltétlenül szükséges a múlt feltárása és megértése.

Egy színház létezésének dinamikája kicsit olyan, mint egy családé. A múlt tévedései és traumái tartósan befolyásolhatják a jelent és a jövőt, a negatív berögződések pedig megbéníthatják a legtehetségesebb próbálkozásokat is. A múltnak azonban teremtő és inspiráló forrásai is lehetnek, és ezekhez látszik visszanyúlni a színház mostani igazgatója és csapata. Persze a megközelítés módja messze áll az elvakult hagyománytisztelettől és a régi formák konzerválásának kényszerétől – inkább olyan, mint a sok fájdalommal járó, valamilyen elakadás eredetét kereső családállítás, melyben valami nem engedi egy bizonyos terv vagy életcél megvalósítását, és az akadály elhárításának célja a fejlődés.

Az új vezetőség alatt befejeződött a színház épületének felújítása, ami szintén jól példázza a múlt ilyenfajta progresszív feldolgozásának módszerét. A huszadik század első felében épített, majd az ötvenes évek végén az állami színház állandó lakhelyévé vált épület kívülről a klasszikus, konvencionális polgári kőszínház messziről felismerhető, ideális helyszíne.

2 „Az nagyon fontos pillanat volt számomra. 1992-ben, mikor újraindult, ez volt az első nemzetközi fesztivál Romániában. Így végre alkalmam nyílt a világ minden részéről érkező előadásokat látni, színházról és az akkori valóságról szóló beszélgetéseken részt venni, és azt hiszem, hogy valamennyire a színház hangulatának, talán azt is mondhatnám, hogy a Piatra-Neamț-i Fesztiválnak a terméke vagyok. Történt valami akkor, és azt hiszem, részben ennek a színháznak köszönhetem azt, ami most vagyok – rendezőként, szerzőként.” Medana WEIDENT, „Gianina Cărbunariu: »Teatrul nu poate salva lumea, dar poate provoca gândire.«” (A színház nem tudja megmenteni a világot, de provokálni tud), <https://www.dw.com/ro/gianina-c%C4%83rbunariu-teatrul-nu-poate-salva-lumea-dar-poate-provoaca-g%C3%A2ndire/a-45691408>.

3 Dan BOICEA, „Gianina Cărbunariu: »Teatrul românesc are nevoie de un shut down și de un restart«”, [/adevarul.ro/cultura/arte/gianina-carbunariu-teatrul-romanesc-nevoie-shut-down-restart-1_50acdd-937c42d5a6638ad3ac/index.html](https://adevarul.ro/cultura/arte/gianina-carbunariu-teatrul-romanesc-nevoie-shut-down-restart-1_50acdd-937c42d5a6638ad3ac/index.html).

A piros bársonyborítású nagyterem, a díszes oszlopok, a karzatok és páholyok mind a kőszínházhoz köthető társadalmi szokásrendszert idézik. Ebben a környezetben a 2018-ban szervezett fesztivál alatt minden előadás után beszélgetésekre került sor. És például a *Feminin* című előadás bemutatója után a szerző, Elise Wilk jelenlétében lehetett nemcsak a darabról, de a női és emberi sorsok kérdéseiről és a színházról is véleményt mondani. Az Eugen Jebeleanu által rendezett előadás cselekménye egy valóságban megtörtént „revenge porn” eset köré szerveződik, és kimondottan a színház tizenkét színésznője számára, felkérésre írta a szerző. Az intimitás, a magánszféra, a szabadság és a társadalmi kötelességek témái különös hangsúlyt és – leginkább Cătălina Bălăluu jelenlétének és alakításának köszönhetően – egyetemesebb érvényesítést kapnak az előadásban. Az oktatási rendszer, a család és a társadalom működésének visszásságaira és hiányosságaira való rákérdezést az egész női szereplőgárda átélése és komolysága erősíti meg: azt, hogy ez több mint színház, a tét nem egyetlen estés kikapcsolódás, szórakozás, megdöbbenés vagy elámulás – itt a mi életünkről van szó. Ezt is érezhetjük a piros bársonyszékekben ülve, kicsit nehezen forgolódva, hogy a – leginkább fiatal – nézők kérdéseit és hozzászólásait követni tudjuk. Egy autószerelő megszólalása a legemlékezetesebb, aki kicsit eltérve a témától nyilvános vallomást tesz arról, hogy fiatal férfi koráig nem járt színházba, de mióta ilyen az Ifjúsági Színház, ő minden előadáson itt van, mert

azt érzi, hogy számít. Más produkciónkról például a színház emeleti előterében lehet beszélgetni az alkotókkal és az érdeklődő, szintén többnyire fiatal nézőkkel. A múlt századi építők szándéka szerint a díszes, nagy ablakos körterem, a Rotonda minden bizonnyal a felvonások közötti koccintások és az elegáns színházi toalett felvonultatásának ideális helyszíne. Az új vezetés azonban harsány színű, az épület stílusától erősen elütő freskókkal jelzi a váltást: itt nem a történelmi műemlék restaurálása és megőrzése a cél, hanem a pezsgő, új élet bevezetése. A sajátosan új foglalkozások számára kialakítottak egy multimédia termet is, ahol műhelyek, beszélgetések, edukatív folyamatok történhetnek.

Az Ifjúsági Színház kiemelten foglalkozik színházi nevelési és nevelőszínházi programok szervezésével. Két kifejezéshez kell folyamodnom, mert az a program, amely kimondottan a fiatalokhoz szól, sokféle célú és hatású. A Corneliu-Dan Borcia Kortárs Drámapályázat (Concursul de Dramaturgie Contemporană „Corneliu-Dan Borcia”) a román nemzeti kulturális alap (AFCN) támogatásával zajló #SafeSpOTT projekt része, és már harmadik évadánál tart. Lényege, hogy középiskolás szerzők szövegeiből 35 évnél fiatalabb rendezők készítenek előadást úgy, hogy az alkotócsapat minden profi tagja mellé (rendező, díszlettervező, dramaturg, fénytervező, hangtervező, szervező, kommunikációs munkatárs stb.) egy fiatal önkéntes kerül, aki ilyenformán nemcsak a téma friss feldolgozását és a formanyelvi, befogadói újszerűséget segítheti hozzájárulásával,

Lucreția Mandric a *Frontal* című előadásban.
Fotók: Marius Șumlea

hanem beletanulhat a szakmába, megismerheti a színház működésének mechanizmusát. A programban eddig három produkció született: a *Legume* (Zöldségek) című, gyermekeknek szóló előadás, mely a Sárga Paradicsom, a Lila Krumpli és a Túl Barna Gomba történetén keresztül érzékenyíti a fiatal nézőket a másság kérdései iránt, bár kicsit leegyszerűsítően és didaktikusan: egy zöldségjelmezes, zenés produkcióban. A második kiírás nyertes szövege, a *Ghid de supraviețuire pentru tocilari* (Túlélési kalauz strébereknek) már sokkal izgalmasabb: egy érettségi találkozó keretéből, a felnőttek világából indítja a tinédzserkorig visszatekintő történetet, melyben az egykor bántalmazott kövér, éltanuló lány már sikeres tudós. A múlt újraértékelése és a kamaszkori traumák lebontása közben a színészek két életkor között mozognak az időben, a nézőtérén és az előadást követő beszélgetésekben és feldolgozó foglalkozásokban pedig a különböző generációknak talán van esélyük meghallgatni egymást, és valamennyire megérteni, mit okozhat egy ártatlannak tekintett, de nagyon is sértő gyerekkori csúfnév. A darab egyik kulcsszereplője egy idős rajztanár, akit Lucreția Mandric alakít. Az általam látott előadásokban nagyon lelkesen és koherensen működő társulatból azért szeretném kiemelni Cătălina Bălălușu és Lucreția Mandric nevét, mert ez a két, korban egymástól távol eső színésznő több produkcióban is bizonyítja az Ifjúsági Színházban bekövetkezett változás örövendetes lehetőségeit. Az 1948-ban született Lucreția Mandric huszonkét éve játszik itt, és 2010-ben, a Radu Afrim rendezte *Herr Paulban* Louise szerepéért kapta meg a legjobb női alakítás díját a nagybányai Atelier Fesztiválon. 2019-ben pedig egy újabb Afrim-rendezésben, a *Sub ficcare pas e mină neexplodată dintr-un război neterminat cu tine* (Minden lépés alatt ott egy fel nem robbant akna egy ellened indított befejezetlen háborúból) vállalta el a pornóvideo-téka tulajdonosból önismerteti workshopokat irányító vállalkozóvá fejlődött nő szerepét. A magány és az emberi egymásrautaltság kérdéseit feszegető előadásban maga a szerep is a múlt átértékeléséről szól, de Lucreția Mandric más előadásokban is azt mutatja meg, hogyan képes inspiráló közegben megújulni egy idősebb színész. Cătălina Bălălușu sokoldalú és árnyalatokban is gazdag, erős jelenléte például az említett *Feminin*ben, de Shakespeare-szerepekben, majd újabban a *98% decizia corectă* (98%-ban helyes döntés) tinédzser főszereplőjeként is igazi felüdülést jelent egy általában férfiak által dominált színházi közegben.

A hagyományt megújító törekvések közé illeszthető Gianina Cărbunariu első rendezése az általa irányított színházban. A *Frontal* (Frontális) Ion Creangă, a nagy román klasszikus mesemondó egyik művét, *A lusta meséjét* dolgozza fel. A mába átemelt történetben a szociális segélyből élő személyek (románul: asistați sociali) megítélése és a társadalom hozzájuk való viszonyulása kerül terítékre. A 2019 szeptemberében bemutatott, enyhén didaktikus előadás akár el is vehetett volna a tágabb közvélemény számára, ha nem keveredik bele abba a hangos botrányba, amely a #SafeSpOTT projekt harmadik bemutatója kapcsán tört ki.⁴ A 2020-as parlamenti választások kampányhangulatában a város polgármestere már a bemutató előtt szóvá tette a számára egyébként teljes mértékben ismeretlen produkció vulgáris hangvételét. Konzervatív szempontból a *98%-ban helyes döntés* témája, a tinédzserterhesség nem kimondottan szalonképes, ám az előadás-

ban egyetlen obszcén szó sem hangzik el, mint ahogy azt a színház azonnali véleménynyilvánítása és az azt nem sokkal követő online bemutató bizonyította. Így hát a polgármester második csörtéjében a *Frontal* szövegét nehezményezte, ezáltal nem alaptalanul, hiszen a felvételtől visszazéhető előadás első néhány percében hemzsegek a káromkodások, a rasszista, kirekesztő és gyűlölködő kifejezések. Csakhogy az előadást rendező Gianina Cărbunariu válaszából kiderül az is, hogy ezek a mondatok a szociális segélyen élők elleni gyűlölködés és megvetés romániai valóságának a közösségi médiából, a televízióból, az újságokból változtatás nélkül átemelt részletei. Az ingyenélők, herék, szociális „asszisztáltak” a falu népe által éppen akasztásra hurcolt lustával azonosíthatóak, de a mesében szereplő, a lustálkodást radikálisan megoldó akasztás helyett az előadásban nyolc kivégzés, nyolc, a valóságból vett reménytelen társadalmi helyzet látható – miközben a kivégzések sora, ahogy a mesebeli jólelkű nagyságos asszony (Ruxandra Maniu) áriájából megtudjuk, végtelen. A nézőpontváltás, mely a világ megértésében olyan fontos lehet, ebben az esetben arra irányul, hogy a nézők kérdezzenek rá önmagukban: mihez is asszisztálnak szociális segély címen? Hogy kényszerülnek a „lusták” abba a szerepbe, amelyet egyesek radikális módszerekkel – kasztrálással, ivartalanítással, kivégzéssel – orvosolnának? Az arról szóló vitát, hogy milyen nyelven lehet vagy szabad ilyen és ehhez hasonló, kényes társadalmi kérdésekről beszélni a színházban, a Neamț megyei kórház intenzív osztályát és tíz magatehetetlen betegét elemésztő tűz szakította félbe.⁵ A botrányban viszont alkalma volt nagyon sok érintettnek megnyilvánulni: szakma, közönség, politikusok – mindannyian fontosnak érezték, hogy figyelmüket a „jelenségre” irányítsák, és ez a jövő érdekében hasznos lehet.

Két legújabb projektjében múlt, jelen és jövő összefüggéseire még konkrétabban világít rá a Piatra Neamț-i Ifjúsági Színház. A *Viitorul din trecut* (Múltbéli jövő) című előadás (r.: Clemens Bechtel) a város történelmét és jelenét állítja össze darabkákból, múzeumok és archívumok anyagaiból, egyéni filmes megoldásokkal. A *Va urma. Ghid performativ pentru spectator* (Folytatása következik. Performatív kalauz nézőknek) Gianina Cărbunariu ötlete alapján az utcáról indulva hatosával vezeti be a nézőket a színház belső, általában rejtett tereibe. A járvány körülményei által meghatározott produkciót a közönség nagy élvezettel és nyitottsággal fogadta, amint az a Román Kulturális Menedzserek VII. Országos Konferenciáján bemutatott kisfilmből is kiderült.⁶ Ugyanitt az is elhangzott, hogyan sikerült átalakítani azt a nemzetközi – többek között németországi vendég szereplést jelentő – transzkulturális fesztivált, amelyből végül a *Post West – something digital* videoesszé született.⁷

A körülmények jelenleg különlegesen, ezért nehezebb átlátni vagy megjósolni, mit hoz a jövő. Nem tudhatjuk, hány tizenéves pályaválasztására lesznek hatással az Ifjúsági Színház mai programjai, ahogyan azt sem, hogy a most már felnőtt alkotó, Gianina Cărbunariu számára lesz-e, kell-e valaha visszaút. Az egykor Karácsonkőnek nevezett Piatra Neamț városában működő Ifjúsági Színház köveiből azonban valami új épül. Folytatása következik.

4 A vitához tartozó anyagokat és a negyvenhét romániai színházi intézményvezető aláírásával ellátott szolidaritási nyilatkozatot itt lehet eredetiben olvasni: <https://www.teatruinteretului.ro/?cat=132>.

5 A Piatra Neamț-i Megyei Kórház intenzív osztályán 2020. november 14-én ütött ki tűz. A kiégett két kórteremben Covid-19-betegeket kezeltek.

6 Az előadás ajánlója itt látható: <https://www.facebook.com/watch/?v=149582650235461>.

7 <http://postwest.volksbuehne.berlin/en/>